

ISSN 2518-1629 (Online),
ISSN 2224-5308 (Print)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ
С. Ж. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті

Х А Б А Р Л А Р Ы

ИЗВЕСТИЯ

НАЦИОНАЛЬНОЙ АКАДЕМИИ НАУК
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
Қазақстан Республикасының
Ғылым Академиясының
С. Ж. Асфендияров атындағы
Қазақ ұлттық медицина университеті

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN
Asfendiyarov
Kazakh National Medical University

**SERIES
OF BIOLOGICAL AND MEDICAL**

2 (344)

JANUARY – FEBRUARY 2021

PUBLISHED SINCE JANUARY 1963

PUBLISHED 6 TIMES A YEAR

ALMATY, NAS RK

Бас редактор

НҮРҒОЖИН Талғат Сейітжанұлы, медицина ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі (Алматы, Қазақстан) Н = 10

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

БЕРСІМБАЕВ Рахметқажы Ескендірұлы (бас редактордың орынбасары), биология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 12

ЖАМБАКИН Қабыл Жапарұлы (бас редактордың орынбасары), биология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

БИСЕНБАЕВ Амангелді Қуанышбайұлы, биология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 7

ХОХМАНН Джудит, Сегед университетінің фармацевтика факультетінің фармакогнозия кафедрасының меңгерушісі, жаратылыстану ғылымдарының пәнаралық орталығының директоры (Сегед, Венгрия) Н = 38

РОСС Самир, PhD докторы, Миссисипи университетінің өсімдік өнімдерін ғылыми зерттеу ұлттық орталығы Фармация мектебінің профессоры (Оксфорд, АҚШ) Н = 35

ФАРУК Асана Дар, Хамдард Аль-Маджида шығыс медицина колледжінің профессоры, Хамдард университетінің Шығыс медицина факультеті (Карачи, Пәкістан) Н = 21

ТОЙШЫБЕКОВ Мәкен Молдабайұлы, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 2

САҒИТОВ Абай Оразұлы, биология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі (Алматы, Қазақстан) Н = 4

ХУТОРЯНСКИЙ Виталий, философия докторы (Ph.D, фармацевт), Рединг университетінің профессоры (Рединг, Англия) Н = 40

БЕНБЕРИН Валерий Васильевич, (бас редактордың орынбасары), медицина ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президенті Іс Басқармасы Медициналық орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 11

ЛОКШИН Вячеслав Нотанович, ҚР ҰҒА академигі, медицина ғылымдарының докторы, профессор, "PERSONA" халықаралық клиникалық репродуктология орталығының директоры (Алматы, Қазақстан) Н = 8

СЕМЕНОВ Владимир Григорьевич, биология ғылымдарының докторы, профессор, Чуваш республикасының еңбек сіңірген ғылым қайраткері, морфология, Акушерлік және терапия кафедрасының меңгерушісі, "Чуваш мемлекеттік аграрлық университеті" Федералдық мемлекеттік бюджеттік жоғары білім беру мекемесі (Чебоксары, Чуваш Республикасы, Ресей) Н = 23

ЩЕПЕТКИН Игорь Александрович, медицина ғылымдарының докторы, Монтана штаты университетінің профессоры (АҚШ) Н = 27

«ҚР ҰҒА Хабарлары. Биология және медициналық сериясы».

ISSN 2518-1629 (Online), ISSN 2224-5308 (Print)

Меншіктеуші: «Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы» РҚБ (Алматы қ.).

Қазақстан Республикасының Мәдениет пен ақпарат министрлігінің Ақпарат және мұрағат комитетінде 01.06.2006 ж. берілген №5546-Ж мерзімдік басылым тіркеуіне қойылу туралы куәлік.

Мерзімділігі: жылына 6 рет.

Тиражы: 300 дана.

Редакцияның мекенжайы: 050010, Алматы қ., Шевченко көш., 28; 219, 220 бөл.; тел.: 272-13-19

<http://biological-medical.kz/index.php/en/>

© Қазақстан Республикасының Ұлттық ғылым академиясы, 2021

Типографияның мекенжайы: «Аруна» ЖК, Алматы қ., Мұратбаев көш., 75.

Главный редактор:

НУРГОЖИН Талгат Сейтжанович, доктор медицинских наук, профессор, член-корреспондент НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 10

Редакционная коллегия:

БЕРСИМБАЕВ Рахметкажи Искендерович (заместитель главного редактора), доктор биологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 12

ЖАМБАКИН Кабыл Жапарович (заместитель главного редактора), доктор биологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

БИСЕНБАЕВ Амангельды Куанбаевич (заместитель главного редактора), доктор биологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 7

ХОХМАНН Джудит, заведующий кафедрой Фармакогнозии Фармацевтического факультета Университета Сегеда, директор Междисциплинарного центра естественных наук (Сегед, Венгрия) Н = 38

РОСС Самир, доктор PhD, профессор Школы Фармации национального центра научных исследований растительных продуктов Университета Миссисипи (Оксфорд, США) Н = 35

ФАРУК Асана Дар, профессор колледжа Восточной медицины Хамдарда аль-Маджида, факультет Восточной медицины университета Хамдарда (Карачи, Пакистан) Н = 21

ТОЙШИБЕКОВ Макен Молдабаевич, доктор сельскохозяйственных наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 2

САГИТОВ Абай Оразович, доктор биологических наук, профессор, академик НАН РК (Алматы, Казахстан) Н = 4

ХУТОРЯНСКИЙ Виталий, доктор философии (Ph.D, фармацевт), профессор Университета Рединга (Рединг, Англия) Н = 40

БЕНБЕРИН Валерий Васильевич, доктор медицинских наук, профессор, академик НАН РК, директор Медицинского центра Управления делами Президента Республики Казахстан (Алматы, Казахстан) Н = 11

ЛОКШИН Вячеслав Нотанович, академик НАН РК, доктор медицинских наук, профессор, директор Международного клинического центра репродуктологии «PERSONA» (Алматы, Казахстан) Н = 8

СЕМЕНОВ Владимир Григорьевич, доктор биологических наук, профессор, заслуженный деятель науки Чувашской Республики, заведующий кафедрой морфологии, акушерства и терапии, Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего образования «Чувашский государственный аграрный университет» (Чебоксары, Чувашская Республика, Россия) Н = 23

ЩЕПЕТКИН Игорь Александрович, доктор медицинских наук, профессор Университета штата Монтана (США) Н = 27

«Известия НАН РК. Серия биологическая и медицинская».

ISSN 2518-1629 (Online), ISSN 2224-5308 (Print)

Собственник: РОО «Национальная академия наук Республики Казахстан» (г. Алматы).

Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания в Комитете информации и архивов Министерства культуры и информации Республики Казахстан **№5546-Ж**, выданное 01.06.2006 г.

Периодичность: 6 раз в год.

Тираж: 300 экземпляров.

Адрес редакции: 050010, г. Алматы, ул. Шевченко, 28; ком. 219, 220; тел. 272-13-19

www.nauka-nanrk.kz / biological-medical.kz

© Национальная академия наук Республики Казахстан, 2021

Адрес типографии: ИП «Аруна», г. Алматы, ул. Муратбаева, 75.

Editor in chief:

NURGOZHIN Talgat Seitzhanovich, Doctor of Medicine, Professor, Corresponding Member of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 10

Editorial board:

BERSIMBAEV Rakhmetkazhi Iskendirovich (deputy editor-in-chief), Doctor of Biological Sciences, Professor, Academician of NAS RK, L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan) H = 12

ZHAMBAKIN Kabyl Zhaparovich, Professor, Academician of the NAS RK, Director of the Institute of Plant Biology and Biotechnology (Almaty, Kazakhstan) H = 2

BISENBAEV Amangeldy Kuanbaevich (Deputy Editor-in-Chief), Doctor of Biological Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 7

HOHMANN Judith, Head of the Department of Pharmacognosy, Faculty of Pharmacy, University of Szeged, Director of the Interdisciplinary Center for Life Sciences (Szeged, Hungary) H = 38

ROSS Samir, Ph.D., Professor, School of Pharmacy, National Center for Scientific Research of Herbal Products, University of Mississippi (USA) H = 35

PHARUK Asana Dar, professor at Hamdard al-Majid College of Oriental Medicine. Faculty of Oriental Medicine, Hamdard University (Karachi, Pakistan) H = 21

TOISHIBEKOV Maken Moldabaevich, Doctor of Agricultural Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 2

SAGITOV Abai Orazovich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Academician of NAS RK (Almaty, Kazakhstan) H = 4

KHUTORYANSKY Vitaly, Ph.D., pharmacist, professor at the University of Reading (Reading, England) H = 40

BENBERIN Valery Vasilievich, Doctor of Medicine, Professor, Academician of NAS RK, Director of the Medical Center of the Presidential Property Management Department of the Republic of Kazakhstan (Almaty, Kazakhstan) H = 11

LOKSHIN Vyacheslav Notanovich, Professor, Academician of NAS RK, Director of the PERSONA International Clinical Center for Reproductology (Almaty, Kazakhstan) H = 8

SEMENOV Vladimir Grigorievich, Doctor of Biological Sciences, Professor, Honored Scientist of the Chuvash Republic, Head of the Department of Morphology, Obstetrics and Therapy, Chuvash State Agrarian University (Cheboksary, Chuvash Republic, Russia) H = 23

TSHEPETKIN Igor Aleksandrovich, Doctor of Medical Sciences, Professor at the University of Montana (Montana, USA) H = 27

News of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan. Series of biology and medicine.
ISSN 2518-1629 (Online), ISSN 2224-5308 (Print)

Owner: RPA "National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan" (Almaty).

The certificate of registration of a periodic printed publication in the Committee of information and archives of the Ministry of culture and information of the Republic of Kazakhstan N 5546-Ж, is sued 01.06.2006.

Periodicity: 6 times a year.

Circulation: 300 copies.

Editorial address: 28, Shevchenko str. of. 219, 220, Almaty, 050010; tel. 272-13-19
<http://nauka-nanrk.kz / biological-medical.kz>

© National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, 2021

Address of printing house: «Aruna» ST, 75, Muratbayev str, Almaty.

NEWS

OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

SERIES OF BIOLOGICAL AND MEDICAL

ISSN 2224-5308

Volume 2, Number 344 (2021), 26 – 35

<https://doi.org/10.32014/2021.2519-1629.66>

UDC 581.2+ 581.5+579

SRSTI 34.27.49

Babaeva G.,¹ Salybekova N.,¹ Serzhanova A.¹, Esin Basim²

¹Khoja Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

²Organic Agricultural Department, Technical Science Vocational School,

Akdeniz University, Antalya, Turkey

E-mail: gturmetova@bk.ru

**BIOLOGICAL FEATURES OF SPECIES OF PHYTOPATHOLOGICAL FUNGI
AFFECTING TOMATOES (*LYCOPERSICON ESCULENTUM* MILL.)
IN THE SOUTHERN REGION OF KAZAKHSTAN**

Abstract. The article considers studies designed to justify the types of pathogens of tomatoes that occur during vegetation and storage, and measures to combat them. The work was carried out in 2019 on a land plot near the rural districts of Babaykorgan, Zhuynek, and Issa of the Turkestan region. As it became known, the growth period of vegetable seedlings depends on the temperature of the soil. In our experience, the seed material was planted in the open ground in early April. The soil was very hot and moist. Depending on the culture and varietal characteristics, the sprouts appeared on 6-15 days after sowing. The results of phytopathological control showed that various varieties of all types of tomatoes were affected by phytopathogenic microorganisms. During the growing season, the most dangerous disease in tomato fruit was apical rot of the fruit, which led to a significant decrease in the yield. The leaves are widely developed early blight and verticillium. Late blight at the end of the growing season was observed in full on both leaves and fruits (developed during fruit storage). When growing tomato crops at two sites was dominated by late blight, early blight, verticillium, viral diseases and apical rot. Based on the results of phytopathological control, it can be concluded that the number of fungal diseases prevailed in plot 1, which is associated with frequent irrigation on this site, its shading and a large number of fruits on plants. Viral diseases prevailed in plot 2, which is explained by weeds clogging the plot.

Key words: phytopathology, fungi, tomatoes, pathogens, vegetation, microorganisms, morphology, microscopy, mycelium, lesions

Introduction. Tomatoes are one of the main vegetable crops in Kazakhstan. It is successfully grown in Africa and America, Canada and Japan, in Central Asia and Northern Europe.

This is due to the high environmental efficiency and productivity of the crop, good taste properties of the fruit. Tomato is one of the main sources of raw materials for industrial drying of the country. Tomato belongs to the genus *Lycopersicon* Tourn of the Solanaceae family. The main representative is the common tomato *Lycopersicon esculentum* Mill., which occupies an important place in the genus.

During the growing season, the plant is in direct connection with the environment. Its growth and development necessarily depends on the temperature, humidity, chemical composition of the soil and other various factors.

If the state of the environment meets the necessary requirements of the plant, then morphological and functional changes are not observed. In any change in the stable state of the environment, other

extraneous organisms can affect the plant, disrupt the metabolism and physiological features, change the anatomical structure and appearance of the plant, which can lead to its disease.

Plant disease is a very complex pathological process. The main place among pathogens of diseases in plants is occupied by phytopathogenic fungi. Currently, many studies are being conducted in different regions that characterize the bioecological features of the species composition of imperfect fungi [1]. The yield of tomatoes has also significantly decreased due to various diseases.

Main part. The city of Turkestan, with a total area of 9.4 thousand square kilometers, is located in the center of the Turkestan region. In the East it borders with the historical Otrar, in the North with the city of Kentau and the Suzak district, in the West with the Zhanakorgan district of the Kyzylorda region.

The Turkestan region includes diversified agriculture. In General, the district has 156,000 hectares, including 47780 hectares of irrigated land, and 280000 hectares of land are reserved. Currently, 43700 ha of land is used.

In the district, along with crops, currently, thanks to financial support from the state (subsidies), most of the population is focused on vegetable growing (tab.1).

Table 1 - Information about the acreage of Turkestan district for 2019, ha

№	rural county	Areas of irrigated land	Area of crops	Vegetables
1	Babaykurgan	2421	2100	90
2	Juynek	4260	3950	300
3	Yassy	2435	2200	140
4	Karashik	4267	3950	450
5	Sauran	1841	1150	110
6	New Ikan	4534	4100	210
7	Old Ikan	10452	10050	500
8	Orangay	2217	2100	420
9	Shaga	5016	4800	340
10	Shornak	4653	4150	250
11	Ushkayik	3594	3050	150
12	Zhibekzholy	2090	1400	100
13	Turkestan city		700	350
	Total:	47780	43700	3410

Objects and methods of research. The research work is intended to substantiate the types of pathogens of tomatoes that occur during vegetation and storage, and measures to combat them.

The work was carried out in 2019 on a land plot near the rural districts of Babaykorgan, Zhuynek, and Issa of the Turkestan region.

The determination of plant pathogens was based on the determinants of these groups of phytopathogens [2-8].

The material collected in the field for the determination of microorganisms was studied in the laboratory. Studies that cannot be performed in the field (determination of microbial species, analysis with determinants, analysis of morphological features, etc.) were performed in the laboratory. A herbarium made of damaged plants, preserved and freshly damaged material was used. When getting acquainted with plant pathogens, microscopic analysis is required. To make a microscopic preparation, you must have the following materials and tools: a surgical knife (scalpel), two-pair needles, a pipette, a razor (or a safety razor blade), a pipette with water, alcohol candles, cover and slide glasses.

Microscopic preparation is done in various ways, depending on the material under study. Using a magnifying glass, the infected plant or part of it is examined, the presence of spores is determined and in what form they are [9-12].

If the spores of the pathogen are on the plant surface in the form of mold or powder, then pull out a surgical knife or a pair of needles and transfer to a drop of water on a slide. In the water on the slide, the pest seeds are easily spread out and then the cover glass is carefully applied so that there are no air bubbles left. In this form, this drug is examined under a microscope. Preparation of the drug in this way is used only if the pest spores are on the surface of the affected organ.

If harmful spores are inside the plant tissue or are absent, then it is necessary to determine the disease of the plant, for example, if the plant tissue begins to rot, then you need to consider the affected plant tissue under a microscope. In this case, two methods of preparation of the drug are used. According to the first method, part of the affected tissue is cut out and placed in a drop of water on a slide, then the tissue is divided into parts with a surgical scalpel or needles, after which the top is covered with a cover glass [13-15].

From such a preparation, pycnids will be visible under the microscope, in which spores and fruit bodies are located, which are released from the tissues or seed body of colorless or colored filamentous fungi in the form of a mass of small turbid particles. When studying the sexual spores of lower fungi, such as oospores (perenosporos), located deep in plant tissue, for the preparation of the drug, you should not use water, but lactic acid, since it discolors the tissue. These drugs are heated to get rid of air bubbles. The second method of preparation of the drug is cutting tissue with a razor. The technique of preparing a piece is varied and depends on the material being studied. Cutting out a leaf or other soft part of the plant is carried out as follows.

Sometimes, when studying fungal diseases, it is necessary to paint over the affected tissue. Here, the method of using the color of a living object and color during pre-fixation is applied. The N.A.Naumov method is used for staining live fungi (mycelium, conidiophores, spores). To do this, without pre-treatment of the affected part of the leaf, use a cotton-gauze swab soaked in 1% solution of water or lactic acid aniline blue. The staining time is from a few seconds to 1-3 minutes. During the staining process, the spores, conidia, and mycelium in the affected tissue turn blue, and the healthy tissue remains unpainted [16-17].

The colored affected part of the leaf can be viewed with a microscope at a small magnification.

A cotton-gauze blue swab (soaked in 1% water or lactic acid solution) can be used to color the selected object. The easiest way to select (cut) an object is to heat it in a drop of water or lactic acid on a slide. Then 1-2 drops of paint are dropped on the cut. Usually the cut-off point is well painted in 5-10 seconds. Spores and mycelium are stained more intensely than plant tissue.

This method of coloring is used when fungi of the genus perenosporos are affected: in particular, to determine the pathogens of the keel disease (the material is covered on a slide).

Cultivation of microscopic fungi, depending on the method and purpose of the study, includes the following levels:

- Production of these types of natural substrates (affected organs and seeds of plants, etc.), planned for planting in elective (selected) and simple (Chapek agars) nutrient media that provide special development of one species or genus, group of species; determination of the presence of fungi.
- Receiving and allocation of pure culture of fungi in agar nutrient media.

Methods of pure culture. Take a pure culture of mushrooms and conduct in vitro observations. The color of a pure culture will provide an opportunity to determine the nature of their growth and sporulation in fungi, especially morphogenesis, to determine the types of fruiting bodies, and spores formed, to determine the relation of fungi to environmental factors (temperature, humidity, lighting engineering, acidity), to radiation, to the composition of the cover (substrate) to determine the biosynthetic activity of metabolic products of fungi (enzymes, growth regulators, vitamins), to determine the relationship of fungi to fungicides to drugs., to make the comparative characteristics of the isolates of fungi, conduct population studies, determine the relationship of fungi with each other, characterize the degree of parasitism, describe the relationship between fungi, etc.

Results of experimental researches. Germination - an indicator that characterizes the quality of the seed material. As it became known, the growth period of vegetable seedlings depends on the temperature of the soil. In our experience, the seed material was planted in the open ground in early April.

The soil was very hot and moist. Depending on the culture and varietal characteristics, the sprouts appeared on 6-15 days after sowing (table 2-3).

Table 2 - Biometric indicators of tomatoes in the growing season (Rural district Juynec)

Growing	breed	Stem length, cm.	The number of shoots, PCs.	Number of leaves		Assimilation surface, cm ²	
				1 sprout, pieces	plant, pieces	1 leaf	plant
Growth period – growth of vegetative mass							
tomato	Gloria	17,1±1,8	1	5,3	5,3	9,3	49,3
	Table tomato	8,5±1,8	1	4,7	4,7	9,9	46,5
The periods of budding and flowering							
tomato	Gloria	33,5±8,5	2,2	9,0	19,8	14,7	291,1
	Table tomato	27,3±7,7	2,7	7,6	20,6	15,8	325,5

Table 3 - Biometric indicators of tomatoes in the growing season (Babaykurgan field plot)

Growing	breed	Stem length, cm.	The number of shoots, PCs.	Number of leaves		Assimilation surface, cm ²	
				1 sprout, pieces	plant, pieces		
Growth period – growth of vegetative mass							
tomato	Novichok	17,1±1,8	1	5,3	5,3	9,3	49,3
	Rio-grande	8,5±1,8	1	4,7	4,7	9,9	46,5
The periods of budding and flowering							
tomato	Novichok	33,5±8,5	2,2	9,0	19,8	14,7	291,1
	Rio-grande	27,3±7,7	2,7	7,6	20,6	15,8	325,5

As can be seen from Table-3, biometric analysis was performed for plant growth indicators and indicators that characterize plant growth. According to the table at the beginning of the growing season the indicators of the Novichok variety were high.

During the period of active growth of the vegetative mass, during the period of seedlings, every 3-4 days, the soil was loosened. The emergence of plant diseases was observed on leaves and sprouts. Since the tomato crop was planted in the open ground, yellowing and color change of the lower leaves was observed. There was also constant monitoring of the appearance of diseases and the formation of tomato fruits, and chemical treatment was not carried out. Thus, according to the methods described above, observations were made in all regions. According to the purpose of our study, the main and constant attention was paid to determining the resistance of tomatoes to diseases (fig.1).

Figure 1- Bacterial disease of apical rot of the Novichok breed

Resistance of vegetable crops to diseases is one of the most important characteristics of the variety. The quality of vegetable products depends on this. Phytopathological analysis of vegetable plants revealed viral, bacterial and fungal diseases. As can be seen from table 7, the varieties of vegetable crops studied affect both viral and fungal diseases. During the growing season until the second half of August, hot and dry weather prevailed, so in early August there was a high degree table-4 defeat of tomato varieties by types of diseases.

Table 4 - Defeat of tomato breeds by types of diseases (Babaykurgan field plot)

Growing	Breed	Spread of diseases/development, %				
		Viral disease	late blight	Alternaria blight	verticillium	Apical rot
25 July 2019						
tomato	Novichok	13,3/2,7	13,3/2,7	26,7/5,3	6,7/1,3	-
	Rio-grande	20,0/4,0	6,7/1,3	33,3/6,7	6,7/1,3	-
7 August 2019						
Tomato	Novichok	20,0/4,0	-	33,3/9,3	26,7/6,7	46,7/13,3
	Rio-grande	20,0/5,3	-	33,3/10,7	13,3/2,7	100/53,3
27 September 2019						
tomato	Novichok	46,7/17,3	60,0/16,0	46,7/17,3	66,7/25,3	-
	Rio-grande	53,3/20,0	53,3/13,3	53,3/20,0	33,3/17,3	-

On July 25, 2019, diseases of tomato microorganisms were detected at the Babaykurgan field plot: late blight, alternariosis and verticilliosis (table 5). The highest degree of infection with viral diseases, alternariosis was the Rio Grande variety (the ratio of prevalence for viral diseases – 20.0/4.0%, alternariosis-33.3/2.7), and late blight - the Novichok variety (13.3/2.7%). Both varieties are equally damaged by verticilliosis (6.7 / 1.3%). On August 7, 2019, tomatoes were affected by viral diseases, alternariosis, verticilliosis and apical rot (fig.2-3).

Figure 2 - Type of disease Alternariosis and conidia Alternaria alternate

Viral diseases (20/5, 3%), alternariosis (33.3/10.7%) and high rottenness (100/53,3) – the Rio Grande variety was the most exposed, as well as equal prevalence of viral diseases and alternariosis (20 and 33.3%, respectively). Verticillium (26,7/6,7%) severely damaged the grade Novichok (26,7/6.7 percent). On September 27, 2018, tomato plants were subjected to viral diseases, late blight, alternariosis and verticilliosis. Viral diseases (53.3/20.0%) and alternariosis (53.3/20%) prevailed in Rio Grande tomatoes, while late blight (60.0/16.0) and verticilliosis (66.7/25.3%) prevailed in Novichok breeds.

Table 5 - Defeat viral diseases varieties of tomatoes (village Karachik)

Growing	Breed	Spread of diseases/development, %				
		Lamination	Wrinkled mosaic	Striped mosaic	Leaf roll	The twisting of the leaves
21 July 2019						
tomato	Junior	6,7/1,3	13,3/2,7	-	6,7/1,3	6,7/1,3
	Avrora	13,3/2,7	20,0/5,3	-	6,7/2,7	-
1 August 2019						
tomato	Junior	20,0/4,0	13,3/2,7	13,3/2,7	13,3/2,7	13,3/2,7
	Avrora	20,0/6,7	20,0/6,7	-	20,0/5,3	13,3/2,7
29 September 2019						
Tomar	Junior	33,3/13,3	20,0/4,0	20,0/5,3	26,7/6,7	20,0/4,0
	Avrora	40,0/17,3	33,3/9,3	6,7/1,3	26,7/8,0	26,7/8,0

As can be seen from table 8, on July 21, 2019, it was found that the leaves of tomatoes are twisted, which means they are susceptible to viral diseases. Leaf twisting was mainly observed in the Aurora variety (26.7 / 8.0%), and leaf twisting virus (20.0/8.0%) was observed in tomatoes of the Junior variety.

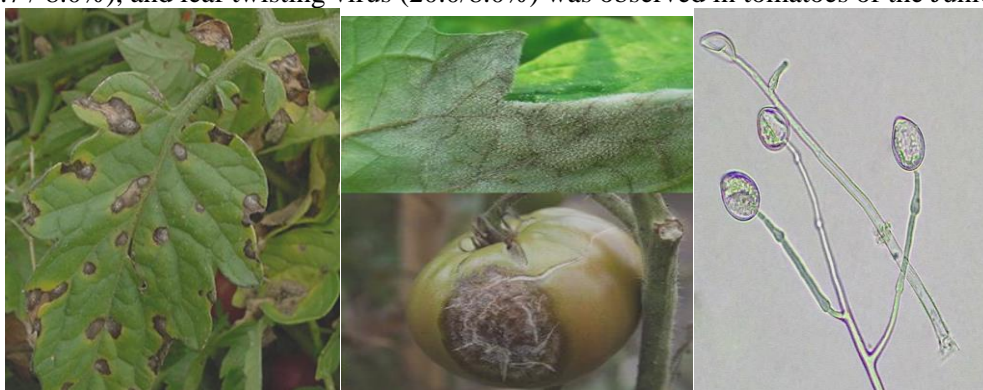

Figure 3 - Type of disease Alternariosis and conidia Alternaria alternate

As can be seen from table 8, on July 21, 2019, it was found that the leaves of tomatoes are twisted, which means they are susceptible to viral diseases. Leaf twisting was mainly observed in the Aurora variety (26.7 / 8.0%), and leaf twisting virus (20.0/8.0%) was observed in tomatoes of the Junior variety.

The results of phytopathological control showed that various varieties of all types of tomatoes were affected by phytopathogenic microorganisms. During the growing season, the most dangerous disease in tomato fruit was apical rot of the fruit, which led to a significant decrease in the yield. The

leaves are widely developed early blight and verticillium. Late blight at the end of the growing season was observed in full on both leaves and fruits (developed during fruit storage). When growing tomato crops at two sites was dominated by late blight, early blight, verticillium, viral diseases and apical rot. On the No. 1 site was dominated by late blight (the disease on 29 September 2019-16.0% by grade Beginner and 13.3% grade Junior), *Alternaria* (17.3% of the class Beginner and 20.0% of the variety Rio Grande) and verticillium. In section 2, viral diseases of tomatoes prevailed (an increase in the incidence on September 29, 2010-25.3% of the Novichok variety) and high rotteness (17.3% in the Rio Grande variety and 60.0% in the Novichok variety).

The use of new technologies, fertilizers, biologics, plant varieties, and other agromerical measures to increase crop yields and the quality of the resulting products in many ways requires additional labor costs, the use of material and monetary resources, a large number of technological means of mass production or their replacement with new ones, improving the professional staff of specialists, performers, and so on. This necessitates an economic assessment of the measures and their organizational justification [18].

Бабаева Г.¹ Салыбекова Н.¹ Сержанова А.¹ Есин Басым²

¹Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан, Қазақстан;

²Органикалық ауыл шаруашылығы кафедрасы, Ақдениз университетінің кәсіптік техникалық ғылымдар мектебі, Анталия, Түркия
E-mail: gturmetova@bk.ru

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ОҢТҮСТІК АЙМАҒЫНДА ҚЫЗАНАҚҚА ЗИЯН КЕЛТІРЕТІН ФИТОПАТОЛОГИЯЛЫҚ САҢЫРАУҚҰЛАҚ ТҮРЛЕРІНІҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аннотация. Мақала вегетация және сақтау барысында пайда болатын қызанақ ауруын қоздырғыштардың биоэкологиялық ерекшеліктерін зерттеуге және оған қарсы күресу шараларын қарастырады. Жұмыс 2019 жылы Түркістан ауданының Бабайқорған, Жүйнек, Иассы ауылдық округтері маңындағы жер учаскесінде жүргізілді. Өсімдік ауруының қоздырғышын идентификациялау фитопатоген топтарын анықтау бойынша жүргізілді. Микроорганизмдерді анықтау үшін дала жағдайында жиналған материалдар зертханада зерттелді. Дала жағдайында жүргізу мүмкін болмаған зерттеулер (микроорганизм түрлерін анықтау, анықтағыштар арқылы талдау жүргізу, морфологиялық белгілер және т.б. талдау) зертханада орындалды. Зақымданған өсімдіктерден, консервіленген және жаңадан зақымданған материалдардан жасалған гербарий қолданылды. Өсімдік ауруын қоздырғыштардың морфологиялық ерекшелігін анықтауда микроскопиялық талдау жүргізілді.

Микроскопиялық препарат зерттелетін материалға байланысты түрлі тәсілдермен дайындалды. Үлкейткіш шыны арқылы зақымданған өсімдік бөлігін көреді, споралардың бар-жоғын және олардың қандай формада орналасқанын анықтайды. Кейде саңырауқұлақ түрін зерттеуде зиян келтірілген материалды бояуға тура келеді. Саңырауқұлақ жіпшелерін бояу үшін (мицелий, конидия, спора) Н.А.Наумов әдісі қолданылады. Ол үшін материалдың зақымданған бөлігін алдын ала өңдемей, 1% су немесе сүт қышқылды анилин көк ерітіндісіне суланған мақталы-дәке тампоны қолданылады. Бояу уақыты – бірнеше секундтан 1-3 минут аралығы. Зақымданған материалды бояу барысында спора, конидия, жіпшелер көк түске боялады, ал зақымданбаған материал боялмаған күйінде қалады. Парақтың боялған зақымдалған бөлігін аздап үлкейткенде микроскоппен көруге болады. Бұл бояу әдісі переноспора саңырауқұлақтармен зақымданған кезде қолданылады, атап айтқанда, кил ауруын қоздырғыштарды анықтау үшін (материал заттық шыныда жабылады).

Микроскопиялық саңырауқұлақтарды зерттеу әдісі мен мақсатына байланысты өсіру мынадай деңгейлерді қамтиды: олардан бір түр тобының ерекше дамуын қамтамасыз ететін

элективтік (таңдаулы) және қарапайым (Чапек ағары) қоректік ортаға отырғызуға арналған табиғи субстрат түрлерін (зақымданған мүшелер мен өсімдік тұқымдары және т.б.) дайындау; саңырауқұлақ жіпшелерін анықтау; ағарлы қоректік ортада саңырауқұлақ түрінің таза дақылдарын алу және бөлу.

Өнгіштік – егіс материалының сапасын сипаттайтын көрсеткіш. Белгілі болғандай, көкөніс дақылдарының өсу кезеңі топырақ температурасына байланысты. Біздің тәжірибеміз бойынша тұқымдық материал сәуір айының басында ашық топырақта отырғызылды. Топырақ өте қызған және ылғалданған жағдайда жүргізілді. Дақылға және сорттық ерекшеліктеріне байланысты өскін егуден кейін 6-15 тәулікте пайда болды. Фитопатологиялық бақылау нәтижелері қызанақ түрлерінің түрлі сорттары фитопатогенді микроорганизмдермен зақымданғанын көрсетті. Қауіпті ауру қызанақ жемістерін де шірітіп, өнімді айтарлықтай азайтты. Жапырақтарда альтернариоз және вертициллез кең дамыды. Фитофтороз вегетация соңында жапырақтарда да, жемістерде де толық көлемде байқалды (жемістерді сақтау барысында дамыды). Қызанақ дақылдарын өсіруде екі учаскеде фитофтороз, альтернариоз, вертициллез, вирус ауруы және шіру жағдайы басым болды. №1 учаскеде фитофтороз (2019 жылғы 29 қыркүйекте 16,0% Новичок сорты және 13,3% Юниор сорты), альтернариоз (17,3% Новичок сорты және 20,0% Рио грандэ сорты) және вертициллез басым шықты. №2 учаскеде қызанақтардың вирус ауруы жоғары болды (2010 ж. 29 қыркүйегінде аурудың жоғарылауы – жаңа сортында 25,3%) және жоғары шірік (Рио грандэ сортында 17,3% және жаңадан келген сортында 60,0%).

Фитопатологиялық бақылау нәтижелері бойынша №1 учаскеде саңырауқұлақ ауруының басым екендігі туралы қорытынды жасауға болады, бұл аталған учаскеде жиі суару, оның көлеңкеленуі және өсімдіктердегі жеміс мөлшерінің көптігіне байланысты. №2 учаскеде вирус ауруы басым болды, бұл учаскенің арамшөптермен ластану жағдайы арқылы түсіндіріледі. Өндірісте жаңа технология, тыңайтқыш, биопрепарат, өсімдіктер сорттарын пайдалану, ауылшаруашылығы дақылдарының шығымы, алынатын өнім сапасын арттыруды қамтамасыз ететін басқа да агромерлік іс-шараларды жүзеге асыру көп жағдайда қосымша еңбек шығынын, материалдық-ақша қаражатын қолдануды, сериялық өндірістің технологиялық құралдары санын қолдануды не жаңасына ауыстыруды, маман, орындаушылардың кәсіби құрамын жетілдіруді және т.б. талап етеді.

Түйін сөздер: фитопатология, саңырауқұлақ, қызанақ, ауру қоздырғышы, вегетация, микроорганизм, морфология, микроскопия, жіпшумақ, зақымдану.

Бабаева Г.¹ Салыбекова Н.¹ Сержанова А.¹ Есин Басим²

¹Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави,
Туркестан, Казахстан

²Кафедра Органического Сельского Хозяйства, Школа Профессиональных Технических
Наук Университета Акдениз, Анталия, Турция
E-mail: gturmetova@bk.ru

БИОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВИДОВ ФИТОПАТОЛОГИЧЕСКИХ ГРИБОВ, ПОРАЖАЮЩИХ ТОМАТЫ (*LYCOPERSICON ESCULENTUM* MILL.) В ЮЖНОМ РЕГИОНЕ КАЗАХСТАНА

Аннотация. Статья рассматривает исследования, предназначенные для обоснования видов возбудителей болезней томатов, возникающих при вегетации и хранении, и мер борьбы с ними. Работа проводилась в 2019 году на земельном участке вблизи сельских округов Бабайкорган, Жуйнек, Иассы Туркестанского района. Определение возбудителей болезней растений проводилось по определителям этих групп фитопатогенов. Материал, собранный в полевых условиях для определения микроорганизмов, исследовался в лаборатории. Исследования, которые невозможно проводить в полевых условиях (определение видов микроорганизмов, проведение

анализа с определителями, анализа морфологических признаков и т.д.) выполнялись в лаборатории. Использовался гербарий из поврежденных растений, консервированного и свежеповрежденного материала. При ознакомлении с возбудителями болезней растений требуется микроскопический анализ. Микроскопический препарат готовится различными способами в зависимости от исследуемого материала. С помощью увеличительного стекла рассматривают зараженное растение или его часть, определяют наличие спор и в какой форме они находятся. Иногда при исследовании грибковых заболеваний приходится окрашивать пораженную ткань. Здесь применяется метод использования окраски живого объекта и окраски при предварительной фиксации. Для окрашивания живых грибов (мицелий, конидиеносцев, спор) применяется метод Н.А.Наумова. Для этого без предварительной обработки пораженной части листа используют ватно-марлевый тампон, смоченный в 1% растворе водного или молочнокислого анилинового синего. Время окрашивания от нескольких секунд до 1-3 минуты. В процессе окрашивания в пораженной ткани споры, конидии, мицелий окрашиваются в синий цвет, а здоровая ткань остается неокрашенной. Окрашенную пораженную часть листа можно рассмотреть в микроскоп при небольшом увеличении. Этот метод окраски применяется при поражении грибами рода переноспора: в частности, для определения возбудителей заболевания кила (материал покрывается на предметном стекле).

Культивирование микроскопических грибов в зависимости от метода и цели исследования включает следующие уровни: изготовление из них видов естественных субстратов (пораженные органы и семена растений и др.), планируемых к посадке в элективные (избранные) и простые (агары Чапека) питательные среды, обеспечивающие особое развитие одного вида или рода, группы видов; определение наличия грибов; получение и выделение чистой культуры грибов в агарных питательных средах.

Всхожесть – показатель, характеризующий качество посевного материала. Как стало известно, период роста заростков овощных культур зависит от температуры почвы. В нашем опыте семенной материал был посажен на открытом грунте в начале апреля. Почва была очень нагрета и увлажнена. В зависимости от культуры и сортовых особенностей ростки появились на 6-15 сутки после посева. Результаты фитопатологического контроля показали, что различные сорта всех видов томатов были поражены фитопатогенными микроорганизмами. В период вегетации в плодах томатов наиболее опасным заболеванием стала верхушенная гниль плодов, что привело к значительному снижению урожая. На листьях широко развивались альтернариоз и вертициллез. Фитофтороз в конце вегетации наблюдался в полном объеме как на листьях, так и на плодах (развивался при хранении плодов). При выращивании томатных культур на двух участках преобладали фитофтороз, альтернариоз, вертициллез, вирусные заболевания и верхушечная гниль. На участке №1 преобладали фитофтороз (развитие болезни 29 сентября 2019 г.-16,0% сорта Новичок и 13,3% сорта Юниор), альтернариоз (17,3% сорта Новичок и 20,0% сорта Рио грандэ) и вертициллез. На участке №2 преобладали вирусные заболевания томатов (рост заболеваемости 29 сентября 2010 г.-25,3% сорт Новичок) и высокая гнильность (17,3% у сорта Рио грандэ и 60,0% у сорта Новичок).

По результатам фитопатологического контроля можно сделать вывод о том, что на участке №1 преобладало количество грибковых заболеваний, что связано с частым орошением на данном участке, его затенением и большим количеством плодов на растениях. На участке №2 преобладали вирусные заболевания, что объясняется засорением участка сорняками. Использование в производстве новых технологий, удобрений, биопрепаратов, сортов растений, осуществление других агромерных мероприятий, обеспечивающих повышение урожайности сельскохозяйственных культур, качества получаемой продукции, во многом требует дополнительных трудовых затрат, применения материально-денежных средств, большого количества технологических средств серийного производства либо замены их на новые, совершенствования профессионального состава специалистов, исполнителей и т.д. Это вызывает необходимость экономической оценки мероприятий и их организационного обоснования.

Ключевые слова: фитопатология, грибы, томаты, возбудители болезней, вегетация, микроорганизмы, морфология, микроскопия, мицелии, поражения.

Information about the authors:

Babaeva Gulmira, The International Kazakh-Turkish University. Turkestan city. senior lecturer. email: gturmetova@bk.ru, <https://orcid.org/0000-0003-2709-0010>;

Salybekova Nurdana, The International Kazakh-Turkish University. Turkestan city. PhD. email: s_nurdana@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-3750-1023>;

Serzhanova Aikerim, The International Kazakh-Turkish University. Turkestan city. senior lecturer. email: aikerim_s@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0002-0450-6143>;

Esin Basim, Organic Agricultural Department, Technical Science Vocational School, Akdeniz University, Antalya, Turkey, <https://orcid.org/0000-0001-9188-6609>

REFERENCES:

- [1] Khmel'nitskaya I.I., Vepriskaya I.G., Arinbasarova M.U., Velikanov L.L. (2003) Mycology and Phytopathology, –Est. 3. –p. 58-63.
- [2] Golikov N.N. (2003) Plant Protection and quarantine – №3. –p.44.
- [3] Bilay B.I. (1988) Micooganismy –vosbuditeli bolesney rastenii. [Text]/ Bilay B.I., R.I. Gvozdyak, I.G.Scripal, V.G. Krayev.- Kiev: Naukova dumka, - 324 c.
- [4] Pidoplichko N. M. (1977) Griby – parasites kulturnih rastenii. Opredelitel v 3 tomah 3 т [Text]: spravochnoe posobyе / N. M. Pidoplichko. – Kiev: Naukova dumka, – T. 1. – 296 c.
- [5] Pidoplichko N. M. (1977) Griby – parasites kulturnih rastenii. Opredelitel v 3 tomah 3 т [Text]: spravochnoe posobyе / N. M. Pidoplichko. – Kiev: Naukova dumka, – T. 2. – 298 c
- [6] Pidoplichko N. M. (1971) Atlas mukoralnih gribov [Text]: spravochnoe posobyе / N. M. Pidoplichko. – Kiev: Naukova dumka, – 115 p.
- [7] Satton D. (2001) Opredelitel patogennih i uslovno patogennih grybov [Text]: spravochnoe posobyе / D. Satton, A.Fotergill, M. Rinaldi. – M.: World, 2001. – 461 c
- [8] Hohryakov M. K. (1984) Opredelitel bolesney selhoz kultur [Text]: spravochnoe posobyе / M. K. Hohryakov , B. I. Potlaychuk, A. Y. Semenov, A. Y. Elbakiyan. – L.: Kolos, – 304 c.
- [9] Hohryakov M. K. (2003) Opredelitel bolesney rastenii[Text]: spravochnoe posobyе / M. K. Hohryakov , T. L. Dobrozrakova, K. M. Stepanov, M. F. Letova. – M.: Lan, – 592 c.
- [10] Cagitov A.O., Nasarbekova M.H., Karbosoba P.D. (1992) «Fytopatologiya», Almaty, p. 4-7
- [11] Salybekova N., Basim E., Basim H., Turmetova G. (2019) Characterization of *Alternaria brassicae* causing black leaf spot disease of cabbage (*Brassica oleracea var.capitata*) in the southern part of Kazakhstan //Acta Sci. Pol. Hortorum Cultus, 18(4) 2019, 3–13. ISSN 1644-0692 e-ISSN 2545-1405
- [12] Abdimutalip N., et all (2015) Salinization of Construction Materials and Way Prevention of this Process Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan Issue: 6 Pages:110-113
- [13] Toychibekova G., et all (2015) The effect of Industrial Wastes of Ecotoxicants in the Soil System Bulletin of National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan ISSN 1991-3494Volume 2, Number 354, 167 – 171
- [14] Toychibekova G., et all (2016) Physical and Chemical Properties of the Studied Soils of the Turkestan Region Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan of Issue: 2 Pages:39-43
- [15] Bostanova A., Toychibekova G., et all (2017) Influence of climatic conditions on the development and growth of grain and legume seeds Bulletin of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan Issue: 2. Pages: 95-99
- [16] Salybekova N., Abdrassulov Zh.T., Childibayev J.B., Kurmanbaeva M.S., Ramazanova A.A., Bazargaliyeva A.A. (2016) Biological and Ecological Features of the Fungus *Cladosporium Herbarum* Research Journal of Pharmaceutical, Biological and Chemical Sciences. India. № 7(1). Pages 2075-2083.
- [17] Salybekova N., Kuzhantaeva Zh.Zh., Basim E., Toychibekova G.B., Issayev G.I., Abdimutalipuly A.N. (2015) *Daucus carota* L. the excitant fungi's specie's biological features Indian Journal of Science and Technology India. 8(29). Pages 1-5.
- [18] Abdimutalip N.A., Toychibekova G.B. and.oth. (2015) Salinization of construction materials and way prevention of this process Bulletin of the national academy of sciences of the Republic of Kazakhstan Issue: 6 Pages:110-113, Published: 2015

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS

Abdimutalip N.A., Tulpan Zh., Gul K.

STUDY OF THE INFLUENCE OF BIOREGULATORS ON THE PRODUCTIVITY AND DEVELOPMENT OF PLANTS GROWN BY HYDROPONICS.....5

Atshabar B., Nurtazhin S.T., Shevtsov A., Ramankulov E.M., Sayakova Z.

POPULATIONS OF THE MAJOR CARRIER RHOMBOMYS OPIMUS, VECTORS OF XENOPSYLLA FLEAS AND THE CAUSATIVE AGENT OF YERSINIA PESTIS IN THE CENTRAL ASIAN DESERT NATURAL FOCUS OF PLAGUE.....15

Babaeva G., Salybekova N., Serzhanova A., Esin Basim

BIOLOGICAL FEATURES OF SPECIES OF PHYTOPATHOLOGICAL FUNGI AFFECTING TOMATOES (LYCOPERSICON ESCULENTUM MILL.) IN THE SOUTHERN REGION OF KAZAKHSTAN.....26

Vasilie O.A., Semenov V.G., Tuleubayev Zh., Vasiliev A.O., Sarsembayev A.

LOESS LIKE LOAMS AS A SOIL FORMATION FACTOR FOR LIGHT-GRAY FOREST SOILS IN THE CHEBOKSARY REGION OF THE CHUVASH REPUBLIC.....36

Dyulger G.P., Dyulger P.G., Alikhanov O., Sedletskaya E.S., Latynina E.S.

EPIDEMIOLOGY, RISK FACTORS AND PATHOMORPHOLOGICAL FEATURES OF MAMMARY TUMORS IN CATS.....45

Kawamoto Yoshi, Nurtazin S., Shevtsov A., Romankulov E, Lutsay V.

ENVIRONMENTAL, BIOLOGICAL AND GENETIC FEATURES OF CERTAIN POPULATIONS OF GREAT GERBIL (Rhombomys opius Licht., 1823) OF KAZAKHSTAN.....53

Kerimzhanova B., Jumagazyeva A., Akhatullina N., Iskakbayeva Zh., Sakhipov E.

THE INHIBITING EFFECT OF FS-1 DRUG ON THE ANTIOXIDANT PROTECTION SYSTEM OF MYCOBACTERIA TUBERCULOSIS.....64

Toychibekova G.B., Kaldybaeva A., Gul K.

RESEARCH OF GROWTH, DEVELOPMENT AND PRODUCTIVE PROCESSES OF PLANTS GROWN IN BIOCONTAINERS.....74

Zhao Y., Myrzakhmet A., Mashekova A. *, EYK Ng, Mukhmetov O.

3D NUMERICAL STUDY OF TEMPERATURE PATTERNS IN A FEMALE BREAST WITH TUMOR USING A REALISTIC MULTI-LAYERED MODEL.....84

Chugreev M.K., Baimukanov D.A., Blokhin G.I., Malovichko L.V., Zubaliy A.M.

THE CURRENT STATE OF THE EUROPEAN DARK BEE SUBSPECIES *Apis mellifera mellifera* L. IN THE NORTH RANGE OF THE RUSSIAN FEDERATION.....93

Publication Ethics and Publication Malpractice
in the journals of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan

For information on Ethics in publishing and Ethical guidelines for journal publication see <http://www.elsevier.com/publishingethics> and <http://www.elsevier.com/journalauthors/ethics>. Submission of an article to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan implies that the described work has not been published previously (except in the form of an abstract or as part of a published lecture or academic thesis or as an electronic preprint, see <http://www.elsevier.com/postingpolicy>), that it is not under consideration for publication elsewhere, that its publication is approved by all authors and tacitly or explicitly by the responsible authorities where the work was carried out, and that, if accepted, it will not be published elsewhere in the same form, in English or in any other language, including electronically without the written consent of the copyright-holder. In particular, translations into English of papers already published in another language are not accepted.

No other forms of scientific misconduct are allowed, such as plagiarism, falsification, fraudulent data, incorrect interpretation of other works, incorrect citations, etc. The National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan follows the Code of Conduct of the Committee on Publication Ethics (COPE), and follows the COPE Flowcharts for Resolving Cases of Suspected Misconduct (http://publicationethics.org/files/u2/New_Code.pdf). To verify originality, your article may be checked by the Cross Check originality detection service <http://www.elsevier.com/editors/plagdetect>.

The authors are obliged to participate in peer review process and be ready to provide corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. All authors of a paper should have significantly contributed to the research.

The reviewers should provide objective judgments and should point out relevant published works which are not yet cited. Reviewed articles should be treated confidentially. The reviewers will be chosen in such a way that there is no conflict of interests with respect to the research, the authors and/or the research funders.

The editors have complete responsibility and authority to reject or accept a paper, and they will only accept a paper when reasonably certain. They will preserve anonymity of reviewers and promote publication of corrections, clarifications, retractions and apologies when needed. The acceptance of a paper automatically implies the copyright transfer to the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan.

The Editorial Board of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan will monitor and safeguard publishing ethics.

Правила оформления статьи для публикации в журнале смотреть на сайтах:

www.nauka-nanrk.kz

ISSN 2518-1629 (Online), ISSN 2224-5308 (Print)

<http://biological-medical.kz/index.php/en/>

Редакторы: М.С. Ахметова, Д. С. Аленов, А. Ботанқызы
Верстка на компьютере Зикирбаева В.С.

Подписано в печать 15.04.2021.

Формат 60x881/8. Бумага офсетная. Печать – ризограф.
4,6 п.л. Тираж 300. Заказ 2.